

Верховний
Суд

Визначення ціни позову та дотримання
процедур повідомлення сторін у забезпеченні
права на судовий захист

Литвиненко Ірина Вікторівна
суддя Верховного Суду

Визначення ціни позову

Ціна позову - це грошовий вираз майнових вимог позивача.

Ціна позову визначається лише щодо майнових вимог, тобто тих вимог, які мають грошову оцінку.

Ціна позову має важливе значення, насамперед, для правильного визначення судового збору, що підлягає сплаті під час звернення до суду.

Ціна позову складається з грошової суми в гривнях, яка відображає заявлену грошову матеріально-правову вимогу позивача до відповідача і визначається за правилами, встановленими ст. 80 ЦПК.

За приписами статті 176 ЦПК України ціна позову визначається:

- 1) у позовах про стягнення грошових коштів - сумою, яка стягується, чи оспорюваною сумою за виконавчим чи іншим документом, за яким стягнення провадиться у безспірному (безакцептному) порядку;
- 2) у позовах про визнання права власності на майно або його витребування - вартістю майна;
- 3) у позовах про стягнення аліментів - сукупністю всіх виплат, але не більше ніж за шість місяців;
- 4) у позовах про строкові платежі і видачі - сукупністю всіх платежів або видач, але не більше ніж за три роки;
- 5) у позовах про безстрокові або довічні платежі і видачі - сукупністю платежів або видач за три роки;
- 6) у позовах про зменшення або збільшення платежів або видач - сумою, на яку зменшуються або збільшуються платежі чи видачі, але не більше ніж за один рік;
- 7) у позовах про припинення платежів або видач - сукупністю платежів або видач, що залишилися, але не більше ніж за один рік;
- 8) у позовах про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла - сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки;
- 9) у позовах про право власності на нерухоме майно, що належить фізичним особам на праві приватної власності, - дійсною вартістю нерухомого майна, а на нерухоме майно, що належить юридичним особам, - не нижче його балансової вартості;
- 10) у позовах, що складаються з кількох самостійних вимог, - загальною сумою всіх вимог.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 25 серпня 2020 року у справі № 910/13737/19 вказано, що майновий позов (позовна вимога майнового характеру) - це вимога про захист права або інтересу, об'єктом якої виступає благо, що підлягає грошовій оцінці.

Під немайновим позовом слід розуміти вимогу про захист права або інтересу, об'єктом якої виступає благо, що не піддається грошовій оцінці.

Визначення розміру судового збору, який підлягає сплаті за подання до суду заяв (скарг)

Як визначається розмір судового збору в разі, коли позовна заява має одночасно майновий і немайновий характер?

Якщо позовна заява має одночасно майновий і немайновий характер судовий збір подачу позову сплачується за ставками встановленими для позовних заяв майнового та немайнового характеру.

Постанова КЦС ВС від 21 вересня 2022 року у справі № 643/13747/18-ц.

Яким чином сплачується судовий збір за подання позову, в якому об'єднано дві й більше вимоги немайнового характеру?

Якщо позовна заява має одночасно дві або більше вимог немайнового характеру, судовий збір сплачується за кожну таку вимогу.

Постанова КЦС ВС від 06 березня 2024 року у справі № 716/662/16.

Як визначається розмір судового збору в разі, коли в позовній заяві об'єднано дві й більше вимог немайнового характеру до кількох відповідачів?

При тлумаченні поняття «вимога» має враховуватися, крім предмета та підстави позову, також суб'єктний склад правовідносин (кількість співвідповідачів).

Отже, навіть за умови пред'явлення однорідних вимог немайнового характеру, пов'язаних між собою однією і тією ж підставою виникнення та поданими доказами, судовий збір щодо кожного відповідача має обраховуватися окремо.

Постанова ОП КЦС ВС від 18 вересня 2023 року у справі № 758/5118/21.

Визначення судового збору за подання позовної заяви майнового характеру

Який характер позовної заяви про зобов'язання повернути нерухоме майно внаслідок визнання недійсним договору купівлі-продажу такого майна?

Позовна вимога про зобов'язання повернути нерухоме майно внаслідок визнання недійсним договору купівлі-продажу такого майна має майновий характер, оскільки по суті є вимогою про витребування майна, а вирішення відповідного спору вплине на склад майна сторін спору та змінить власника майна.

Отже, ставка судового збору за подання такої позовної заяви визначається як за позовну заяву майнового характеру.

Постанова КГС ВС від 12 серпня 2021 року у справі № 910/2675/21.

За ставкою для якого виду вимог (майнової, немайнової) слід сплачувати судовий збір за розгляд судом вимоги про визнання права іпотекодержателя на нерухоме майно, яке є предметом іпотеки?

Вимога про визнання права іпотекодержателя стосовно іпотечного майна пов'язана з майновим інтересом, тобто має майновий характер. Позов про визнання права іпотекодержателя необхідно розглядати як вимогу майнового характеру, оскільки після визнання такого права іпотекодержатель набуває легітимне очікування реалізації можливості отримати таке майно для задоволення майнових вимог до боржника за основним зобов'язанням, забезпеченим іпотекою. Судовий збір сплачується з огляду на вартість предмета іпотеки, визначену в договорі іпотеки.

Постанова ВП ВС від 04 жовтня 2023 року у справі №906/1026/22.

За ставкою для якого виду вимог (майнової, немайнової) слід сплачувати судовий збір за розгляд судом вимоги про звернення стягнення на заставлене майно ?

Позовні вимоги про звернення стягнення на заставлене майно мають вартісну оцінку, носять майновий характер і розмір ставок судового збору за їх подання визначається за вимогами статті 4 Закону України «Про судовий збір», виходячи з розміру грошових вимог позивача, на задоволення яких спрямовано позов.

Постанова ВП ВС від 04 жовтня 2023 року у справі №906/1026/22.

Який характер позовної заяви про спонукання до виконання мирової угоди шляхом стягнення заборгованості?

Позов про спонукання до виконання мирової угоди може мати як майновий, так і не майновий характер залежно від змісту умов мирової угоди.

Позовна вимога про спонукання до виконання мирової угоди шляхом стягнення заборгованості носить майновий характер, оскільки з умов мирової угоди, затвердженої ухвалою суду, виникли зобов'язання зі сплати грошових коштів.

Отже, ставка судового збору за подання такої позовної заяви визначається як за позовну заяву майнового характеру.

Постанова КГС ВС від 05 серпня 2021 року у справі № 911/1070/20

Яким чином визначається судовий збір з позовної заяви про визнання права власності на майно, стягнення, витребування або повернення майна?

Будь-який майновий спір має ціну. Різновидами майнових спорів є, зокрема, спори, пов'язані з підтвердженням прав на майно та грошові суми, на володіння майном і будь-які форми використання останнього.

Отже, судовий збір з позовної заяви про визнання права власності на майно, стягнення, витребування або повернення майна – як рухомих речей, так і нерухомості – визначається з урахуванням вартості спірного майна, тобто як зі спору майнового характеру.

Постанова КЦС ВС від 25 квітня 2023 року у справі № 727/3827/22.

Судовий збір з позовної заяви про визнання права власності на майно, стягнення, витребування або повернення майна - як рухомих речей, так і нерухомості - визначається з урахуванням вартості спірного майна, тобто як зі спору майнового характеру.

Постанова ВП ВС від 25 серпня 2020 року у справі № 910/13737/19

Чи підлягає позовна заява залишенню без розгляду в разі ненадання доказів на підтвердження дійсної вартості спірного майна станом на момент звернення з таким позовом?

У випадку якщо визначена позивачем ціна позову вочевидь не відповідає дійсній вартості спірного майна суд не має права зобов'язувати позивача доплачувати суму судового збору та постановляти ухвалу про залишення позову без руху.

У такому випадку суд здійснює розгляд справи по суті та встановлює ціну позову при розгляді справи і розподіляє судові витрати за результатами такого розгляду (зокрема стягнувши недоплачений судовий збір), а не залишає позовну заяву без розгляду.

Постанова КЦС ВС від 11 квітня 2024 року у справі № 756/16117/21.

Визначення судового збору за подання позовної заяви немайнового характеру

Який характер позовної заяви про зобов'язання повернути земельну ділянку, надану в оренду?

Позовна вимога про зобов'язання повернути земельну ділянку, надану відповідачу в оренду, має немайновий характер, оскільки є вимогою про виконання обов'язку в натурі (повернення належної орендодавцеві земельної ділянки), об'єктом вимоги є дія зобов'язаної сторони, що не піддається грошовій (вартісній) оцінці, а вирішення спору не вплине на склад майна сторін спору та не змінить власника майна.

Отже, ставка судового збору за подання такої позовної заяви визначається як за позовну заяву немайнового характеру.

Постанова КЦС ВС від 16 серпня 2023 року у справі № 733/201/22.

Який характер позовної заяви про розірвання договору оренди земельної ділянки?

Зі змісту положень пункту 8 частини першої статті 176 ЦПК України вбачається, що ціна позову визначається у позовах про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла - сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки.

Отже, судовий збір з позовної заяви про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла, визначається з урахуванням сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки.

Ухвали КЦС ВС від 06 лютого 2025 року у справі № 732/668/24, від 30 січня 2025 року у справі № 171/366/23.

Який характер позовної заяви про припинення речового права на нерухоме майно?

Оскільки спір у цій справі не пов'язаний з підтвердженням права власності позивача на об'єкти нерухомого майна, то позовна вимога про припинення речового права у цьому випадку є немайновою, тобто за своєю суттю не спрямована на збільшення майна позивача, яке можна оцінити вартісно, не піддається грошовій (вартісній) оцінці, вирішення спору не призведе до переходу права власності на майно до іншої особи.

Отже, ставка судового збору за подання такої позовної заяви визначається як за позовні вимоги немайнового характеру.

Постанова КЦС ВС від 26 травня 2022 року у справі № 372/466/20.

Які наслідки, якщо до заяви про збільшення розміру позовних вимог не додано доказів сплати судового збору?

Ч. 9 ст. 185 ЦПК України встановлено спеціальні правові наслідки, якщо при прийнятті заяви (скарги, клопотання) до розгляду суд виявить, що відповідна сума судового збору не зарахована до спеціального фонду державного бюджету (правила цієї частини не застосовуються лише до заяв про забезпечення доказів або позову).

Положення ч. 9 ст. 185 ЦПК України щодо залишення заяви без руху застосовуються як у випадку, коли суд перед прийняттям до розгляду заяви (скарги, клопотання) встановить, що відповідно до поданого платіжного документа сума судового збору не зарахована до спеціального фонду державного бюджету, так і у випадку, коли до заяви (скарги, клопотання) взагалі не додані документи, які підтверджують сплату судового збору в установлених порядку і розмірі.

Постанова КЦС ВС від 05 травня 2020 року у справі № 530/1109/17, ухвала КЦС ВС від 08 квітня 2024 року у справі № 569/17794/22.

Чи є обов'язок зі сплати судового збору обмеженням права доступу до суду?

Необхідність сплати судового збору є певним обмеженням при зверненні до суду, однак воно є загальним для всіх суб'єктів, узгоджується зі ст. 129 Конституції України, яка як одну із засад судочинства визначає рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, і не може бути визнане обмеженням права доступу до суду в розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Постанова КГС ВС від 04 вересня 2023 року у справі № 916/1220/23, ухвала КЦС ВС від 29 грудня 2022 року у справі № 522/15127/18.

Чи вправі суд вимагати повторної сплати судового збору в разі роз'єднання судом позовних вимог?

Після роз'єднання судом позовних вимог судовий збір повторно не сплачується.

У разі роз'єднання судом позовних вимог судовий збір, сплачений за подання позову, не повертається і перерахунок не здійснюється.

Постанова КГС ВС від 06 липня 2021 року у справі № 910/7610/20.

Яким чином застосовується коефіцієнт для пониження ставки судового збору в разі подання до суду процесуальних документів в електронній формі?

Особи, які після 04.10.2021 подають до суду документи в електронній формі з використанням системи «Електронний суд», мають правомірні очікування, що розмір судового збору, який підлягає сплаті ними, у такому разі буде розрахований із застосуванням понижуючого коефіцієнта, що прямо передбачено в Законі.

Постанова ВП ВС від 16 листопада 2022 року у справі № 916/228/22.

Який порядок сплати судового збору у випадку збільшення розміру позовних вимог за позовною заявою майнового характеру, якщо позивач попередньо сплатив судовий збір у максимальному розмірі?

У разі збільшення розміру позовних вимог недоплачена сума судового збору підлягає сплаті до звернення до суду із відповідною заявою згідно з положеннями ст. ст. 1, 3, 6 Закону України «Про судовий збір».

Якщо позивач, сплативши судовий збір за подання позовної заяви майнового характеру у максимальному розмірі, встановленому Законом, звернувся до суду із заявою про збільшення розміру позовних вимог в інший рік (аніж з первісною позовною заявою), коли збільшився максимальний розмір судового збору (зокрема, у випадку збільшення розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб) та заявив до стягнення нові суми за нові періоди, він з урахуванням предмета та нової ціни позову має сплатити судовий збір у максимальному розмірі станом на момент подання заяви про збільшення розміру позовних вимог, за вирахуванням суми попередньо сплаченого судового збору.

Постанова КГС ВС від 18 жовтня 2022 року у справі № 910/18639/21.

Застосування положень статей 3, 5 Закону України «Про судовий збір» щодо звільнення від сплати судового збору за подання заяв (скарг)

Чи звільняються позивачі від сплати судового збору у справах про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні?

Пільга щодо сплати судового збору, передбачена п. 1 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір», згідно з якою від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються позивачі – у справах про стягнення заробітної плати та поновлення на роботі, не поширюється на вимоги позивачів про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні під час розгляду таких справ в усіх судових інстанціях

Постанова ВП ВС від 30 січня 2019 року у справі № 910/4518/16.

За яких умов учасники бойових дій та особи, прирівняні до них, звільняються від сплати судового збору?

Вирішуючи питання про стягнення судового збору з особи, яка має статус учасника бойових дій (прирівняної до нього особи), для правильного застосування норм п. 13 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» суд має враховувати предмет та підстави позову; перевіряти, чи стосується така справа захисту прав цих осіб з урахуванням положень ст. ст. 12, 22 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Постанова ВП ВС від 12 лютого 2020 року у справі № 545/1149/17.

Чи звільняється фізична особа – підприємець від сплати судового збору в разі, якщо ця особа підпадає під ознаки відповідних пунктів ст. 5 Закону, що передбачає пільги щодо сплати судового збору?

Громадяни, які мають статус фізичної особи-підприємця та підпадають під ознаки відповідних пунктів ст. 5 Закону України «Про судовий збір», мають право користуватися пільгами, визначеними цією статтею, оскільки фізична особа, яка бажає реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, після проходження відповідних реєстраційних та інших передбачених законодавством процедур за жодних умов не втрачає і не змінює свого статусу фізичної особи, якого вона набула з моменту народження, а лише набуває до нього нової ознаки – підприємця.

При цьому правовий статус «фізична особа-підприємець» сам собою не впливає на будь-які правомочності фізичної особи, зумовлені її цивільною право- і дієздатністю, та не обмежує їх.

Постанова КЦС ВС від 06 вересня 2023 року у справі № 707/2717/21.

Чи звільняється особа від сплати судового збору, якщо на момент подання нею заяви (скарги, зокрема апеляційної) ця особа не підпадала під ознаки відповідних пунктів ст. 5 Закону України «Про судовий збір», що передбачає пільги щодо сплати судового збору?

Закон України «Про судовий збір» не містить положень щодо зворотної дії у часі, а тому виникнення обставини, яка надає особі пільги щодо сплати судового збору, не поширюється на обов'язок сплати судового збору за вже подану апеляційну скаргу в минулому.

Постанова КГС ВС від 24 вересня 2020 року у справі № 910/2629/20.

Варто зауважити, що...

Рішенням Конституційного Суду України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 (справа 3-187/2023(351/23)) визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частини другої статті 3, підпункту дев'ятого пункту 1 частини другої статті 4 Закону «Про судовий збір» в тім, що вони уможливають справляння судового збору під час подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України.

31 жовтня 2024 року, Верховна Рада ухвалила Закон України про внесення змін до Закону України «Про судовий збір» у зв'язку з рішенням Конституційного Суду України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 щодо забезпечення принципу обов'язковості судового рішення (реєстр. № 12128-1).

Дотримання процедур повідомлення сторін у забезпеченні права на судовий захист

Вирішуючи питання поінформованості сторони, суд має дати відповідь на такі запитання:

1. Яка шкода буде для іншої сторони (учасників) у справі, з урахуванням принципу правової визначеності та права на розгляд справи у розумні строки?
2. Чи були у сторони альтернативні джерела отримання інформації про хід розгляду справи, чи є вони ефективними та чи передбачені вони законом, який відповідає критерію якості закону та наявності легітимної мети?
3. Чи обізнана така сторона із наявністю судової справи, що розглядається?

Конституція України, ч. 2 ст. 129

Основними засадами судочинства є:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом.

Цивільний процесуальний кодекс України, ч. 1. ст. 8

Ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи.

Будь-яка особа, яка не є учасником справи, має право на доступ до судових рішень у порядку, встановленому законом.

Цивільний процесуальний кодекс України, ч. 3. ст. 8

Інформація щодо:

- суду, який розглядає справу,
- учасників справи та предмета позову,
- дати надходження позовної заяви (скарги) чи будь-якої іншої заяви або клопотання у справі, у тому числі особи, яка подала таку заяву,
- вжитих заходів забезпечення позову та (або) доказів,
- стадії розгляду справи,
- місця, дати і часу судового засідання,
- руху справи з одного суду до іншого

є відкритою та підлягає невідкладному оприлюдненню на офіційному веб-порталі судової влади України в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Цивільний процесуальний кодекс України, ч. 1-7. ст. 128

1. Суд викликає учасників справи у судове засідання або для участі у вчиненні процесуальної дії, якщо визнає їх явку обов'язковою.
 2. Суд повідомляє учасників справи про дату, час і місце судового засідання чи вчинення відповідної процесуальної дії, якщо їх явка є не обов'язковою.
 3. Судові виклики здійснюються судовими повістками про виклик.
 4. Судові повідомлення здійснюються судовими повістками-повідомленнями.
 5. Судова повістка про виклик повинна бути вручена з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи, але не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання, а судова повістка-повідомлення - завчасно.
 6. Судова повістка, а у випадках, встановлених цим Кодексом, - разом з копіями відповідних документів, надсилається до електронного кабінету відповідного учасника справи, а в разі його відсутності - разом із розпискою рекомендованим листом з повідомленням про вручення або кур'єром за адресою, зазначеною стороною чи іншим учасником справи.
- Стороні чи її представникові за їхньою згодою можуть бути видані судові повістки для вручення відповідним учасникам судового процесу. Судова повістка може бути вручена безпосередньо в суді, а у разі відкладення розгляду справи про дату, час і місце наступного засідання може бути повідомлено під розписку.
7. У разі ненадання учасниками справи інформації щодо їх адреси судова повістка надсилається: 1) юридичним особам та фізичним особам - підприємцям - за адресою місцезнаходження (місця проживання), що зазначена в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань; 2) фізичним особам, які не мають статусу підприємців, - за адресою їх місця проживання чи місця перебування, зареєстрованою у встановленому законом порядку.

Цивільний процесуальний кодекс України, ч. 8. ст. 128

Днем вручення судової повістки є:

1) день вручення судової повістки під розписку;

2) день отримання судом повідомлення про доставлення судової повістки до електронного кабінету особи;

3) день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати судову повістку чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, повідомленою цією особою суду;

4) день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати судову повістку чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, що зареєстровані у встановленому законом порядку, якщо ця особа не повідомила суду іншої адреси.

Якщо повістку надіслано до електронного кабінету пізніше 17 години, повістка вважається врученою у робочий день, наступний за днем її відправлення, незалежно від надходження до суду повідомлення про її доставлення.

Цивільний процесуальний кодекс України, ч. 9-11. ст. 128

Суд викликає або повідомляє свідка, експерта, перекладача, спеціаліста, а у випадках термінової необхідності, передбачених цим Кодексом, зокрема у справах про видачу обмежувального припису - також учасників справи телефонограмою, телеграмою, засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного), які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику.

10. Судова повістка юридичній особі направляється за її місцезнаходженням або за місцезнаходженням її представництва, філії, якщо позов виник у зв'язку з їхньою діяльністю.

11. Відповідач, третя особа, свідок, зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме, а також заінтересована особа у справах про видачу обмежувального припису викликаються до суду через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за десять днів, а у разі розгляду справи про видачу обмежувального припису - не пізніше 24 годин до дати відповідного судового засідання. З опублікуванням оголошення про виклик особа вважається повідомленою про дату, час і місце розгляду справи.

Цивільний процесуальний кодекс України, ч. 12, 13 ст. 128

Порядок публікації оголошень на веб-порталі судової влади України визначається Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

За наявності відповідної письмової заяви учасника справи, який не має електронного кабінету, та технічної можливості повідомлення про призначення справи до розгляду та про дату, час і місце проведення судового засідання чи проведення відповідної процесуальної дії може здійснюватися судом з використанням засобів мобільного зв'язку, що забезпечують фіксацію повідомлення або виклику, шляхом надсилання такому учаснику справи текстових повідомлень із зазначенням веб-адреси відповідної ухвали в Єдиному державному реєстрі судових рішень у порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Цивільний процесуальний кодекс України, ч. 1-3 ст. 131

Учасники судового процесу зобов'язані повідомляти суд про зміну свого місця проживання (перебування, знаходження) або місцезнаходження під час провадження справи.

У разі відсутності заяви про зміну місця проживання або місцезнаходження судова повістка надсилається учасникам справи, які не мають електронного кабінету, за відсутності можливості сповістити їх за допомогою інших засобів зв'язку, що забезпечують фіксацію повідомлення або виклику, на останню відому суду адресу і вважається доставленою, навіть якщо учасник судового процесу за цією адресою більше не проживає, не перебуває або не знаходиться.

2. Якщо учасник судового процесу повідомляє суду номери телефонів і факсів, адресу електронної пошти або іншу аналогічну інформацію, він повинен поінформувати суд про їх зміну під час розгляду справи.

Положення частини першої цієї статті застосовуються також у разі відсутності заяви про зміну номерів телефонів і факсів, адреси електронної пошти, які учасник судового процесу повідомив суду.

3. Учасники судового процесу зобов'язані повідомляти суд про причини неявки у судові засідання. У разі неповідомлення суду про причини неявки вважається, що учасники судового процесу не з'явилися в судові засідання без поважних причин.

Цивільний процесуальний кодекс України, ч. 5 ст. 252

Учасникам справи, які не були присутні в судовому засіданні, або якщо судові рішення було ухвалено поза межами судового засідання чи без повідомлення (виклику) учасників справи, копія судового рішення надсилається протягом двох днів з дня його складення у повному обсязі в електронній формі у порядку, визначеному законом, а в разі відсутності електронного кабінету - рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

Можливість повідомити учасників справи через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України?

Аналіз чинних положень ЦПК України, норм законів України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» та «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» дає підстави для висновку, що суд наділений повноваженнями щодо виклику або повідомлення учасників справи, остання відома адреса місця проживання (перебування), місцезнаходження чи місця роботи яких знаходиться в районі проведення антитерористичної операції або на тимчасово окупованій території, та які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України.

Постанова ВС від 20.11.2024 року у справі № 330/761/21

Чи може вважатись особа належним чином повідомлена про час та місце розгляду справи, якщо про це є відомості у процесуальній заяві?

Надаючи оцінку порушення судом апеляційної інстанції гарантій, визначених статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод касаційний суд зазначав, що судом апеляційної інстанції встановлено, що позивачка була належним чином повідомлена про дату, час та місце судового розгляду справи, від її уповноваженого представника надійшла заява про відкладення розгляду справи, яку було відхилено судом апеляційної інстанції. Причин неможливості явки уповноваженого представника позивачки для участі у судовому розгляді справи в суді апеляційної інстанції, а також обставин, які ОСОБА_1 мала намір особисто повідомити суду, остання не зазначила.

З огляду на належне повідомлення заявниці про дату, час та місце судового розгляду справи, викладення її позиції у тексті відзиву на апеляційну скаргу, неявку уповноваженого представника позивачки для участі у розгляді справи, беручи до уваги положення статті 372 ЦПК України, строки розгляду справи, колегія суддів дійшла висновку про відсутність підстав для висновку про порушення судом апеляційної інстанції гарантій, визначених статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Постанова ВС від 22.11.2024 у справі № 727/6078/22

Коли відсутність сторін та їх представників не перешкоджає вирішенню спору по суті?

Якщо представники сторін чи інших учасників судового процесу не з'явилися в судове засідання, а суд вважає, що наявних у справі матеріалів достатньо для розгляду справи та ухвалення законного і обґрунтованого рішення, не відкладаючи розгляду справи, він може вирішити спір по суті. Основною умовою відкладення розгляду справи є не відсутність у судовому засіданні представників сторін, а неможливість вирішення спору у відповідному судовому засіданні.

За обставинами цієї справи ОСОБА_1 у судове засідання не з'явився, хоча про дату, час та місце розгляду справи апеляційний суд повідомив його на останню відому адресу, а його неявка не перешкоджала апеляційному розгляду справи, тому відсутні підстави вважати, що апеляційний суд розглянув справу без участі відповідача, не повідомленого про дату, час і місце судового засідання, чим порушив загальні принципи цивільного судочинства, зокрема і принцип диспозитивності.

Оцінюючи домірність припису частини третьої статті 13 ЦК України, Верховний Суд виснував про те, що вказана норма права має на меті стимулювати учасників цивільних правовідносин до добросовісного та розумного здійснення своїх цивільних прав у всіх їх проявах, є заходом, спрямованим на зміцнення засад цивільно-правового регулювання, оскільки кожен зобов'язаний вчиняти дії без посягання на права і свободи інших людей.

Зважаючи на наведене, аргументи касаційної скарги про порушення судом апеляційної інстанції права заявника на справедливий судовий розгляд не знайшли свого підтвердження.

Постанова КЦС ВС від 24.10.2024 року у справі № 752/8103/13-ц

Чи можуть учаснику справи бути компенсовані витрати на відправлення поштової кореспонденції іншим учасникам справи у зв'язку із відсутністю фінансування у суді?

Відповідно до абз. 2 ч. 6 ст. 128 ЦПК України стороні чи її представникові за їхньою згодою можуть бути видані судові повістки для вручення відповідним учасникам судового процесу. У цій справі суд першої інстанції встановив, що позивач неодноразово надсилав судові повістки іншим учасникам справи у зв'язку з відсутністю фінансування в суді, про що в матеріалах справи є відповідні докази. Такі процесуальні дії викликані об'єктивною необхідністю, а не примхою позивача. Тому Велика Палата Верховного Суду погодилась з висновком суду першої інстанції про стягнення із ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 витрат на відправлення поштової кореспонденції у сумі 3 147,60 грн.

Постанова ВП ВС від 25.09.2024 року у справі № 201/9127/21

Коли повідомлення є належним?

Верховний Суд зауважив, що суд зробив правильний висновок, що відповідач був належним чином повідомлений про дату, час і місце розгляду справи, що підтверджується відповідними поштовими відправленнями, які повернулися до суду з відмітками «за закінченням терміну зберігання» та «адресат відсутній за вказаною адресою», що є належним повідомленням учасника справи. Днем вручення судової повістки є, зокрема, день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати судову повістку чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, повідомленою цією особою суду (п. 3 ч. 8 ст. 128 ЦПК України).

Постанова КЦС ВС від 13.05.2024 року у справі № 755/4829/23

За обставин цієї справи, касаційна скарга була мотивована тим, що апеляційний суд неправильно застосував норму статті 223 ЦК України, оскільки матеріалами справи підтверджено повторну неявку без поважних причин у судові засідання сторони позивача, у зв'язку із чим вважав правильним висновок суду першої інстанції про залишення позовної заяви ОСОБА_1 без розгляду на підставі п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України.

Верховний Суд надав оцінку доводам касаційної скарги про те, що представник позивача є адвокатом, а отже, має зареєстрований кабінет у підсистемі «Електронний суд», куди надходили усі відомості і документи у справі, та вважав їх такими, що не заслуговують на увагу, оскільки у матеріалах справи відсутня виготовлена судом першої інстанції в Автоматизованій системі документообігу суду судова повістка про виклик адвоката Шевченко Н. В. у судові засідання на 02 листопада 2023 року, що унеможливило автоматичне надсилання до Електронного кабінету чи на офіційну електронну адресу такому учаснику судового процесу повідомлення про розгляд справи за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

За наслідками перегляду цієї справи у касаційному порядку Верховний Суд дійшов висновку про відсутність підстав для скасування постанови Київського апеляційного суду від 15 квітня 2024 року,

Постанова КЦС ВС від 02.09.2024 року у справі № 367/7500/20

Верховний Суд звертав увагу на те, що направлення листа рекомендованою кореспонденцією на дійсну адресу є достатнім для того, щоб вважати повідомлення належним, оскільки отримання зазначеного листа адресатом перебуває поза межами контролю відправника, у цьому випадку суду.

Постанова ВП ВС від 25.04.2018 року у справі № 800/547/17 (П/9901/87/18), КГС ВС від 27.11.2019 року у справі № 913/879/17, від 21.05.2020 року у справі № 10/249-10/19 та від 15.06.2020 року у справі № 24/260-23/52-б.

ЄСПЛ також зазначив, що хоча загальна концепція справедливого судового розгляду та фундаментальний принцип змагальності провадження вимагають, щоб судові документи були належним чином вручені учаснику судового процесу, стаття 6 Конвенції не заходить так далеко, щоб зобов'язувати національні органи влади забезпечити бездоганне функціонування поштової системи (див., наприклад, згадане вище рішення у справі Лазаренко та інші, § 37, і, у контексті статті 8 Конвенції, *Foley v. the United Kingdom* (dec.), № 39197/98, 11 вересня 2001 року).

Інакше кажучи, органи влади можуть бути притягнуті до відповідальності лише за ненадіслання відповідних документів заявнику. Той факт, що заявник не отримав кореспонденцію, надіслану йому апеляційним судом, сам по собі недостатній для того, щоб стати аргументованою підставою для заяви заявника про те, що його права за пунктом 1 статті 6 Конвенції були порушені (див. *Yeremeyev v. Ukraine*, (dec.) [Committee], № 64766/12, §§ 31 і 32, 26 березня 2019 року, та *Sydorenko v. Ukraine* (dec.) [Committee], № 73193/12, § 32, 18 лютого 2021 року).

Презумпція обізнаності. Чи варто відслідковувати листи від суду на особистій електронній пошті?

У випадку зазначення учасником у документах наданих до суду адреси особистої, а не офіційної електронної пошти, варто враховувати таке.

Верховний Суд виходив з того, що якщо учасник надав суду електронну адресу (хоча міг цього і не робити), зазначивши її у заяві (скарзі), то слід припустити, що він бажає, принаймні не заперечує, щоб ці засоби комунікації використовувалися судом.

Це, в свою чергу, покладає на учасника справи обов'язок отримувати повідомлення і відповідати на них.

З огляду на це, суд, який комунікує з учасником за допомогою повідомлених ним засобів, діє правомірно і добросовісно. Тому слід виходити з «презумпції обізнаності»: особа, якій адресовано повідомлення суду через такі засоби комунікації, знає або принаймні повинна була дізнатися про повідомлення.

Постанови ВС від 20.01.2023 року у справі № 465/6147/18, від 30.11.2022 року у справі № 759/14068/19.

ЄСПЛ зауважив, що зобов'язання використовувати електронний зв'язок для звернення до суду має на меті гарантувати належне відправлення правосуддя та дотримання принципу правової визначеності шляхом прискорення, полегшення та підвищення надійності процедурних обмінів. Усвідомлюючи бум дематеріалізації правосуддя в державах-членах і виклики, пов'язані з цим, Суд переконаний, що цифрові технології можуть сприяти кращому відправленню правосуддя і бути поставленим на службу правам, гарантованим статтею 6 Конвенції, тому Суд погоджується, що така мета є законною (рішення у справі *Xavier Lucas v. France*, заява № 15567/20, від 09 червня 2022 року).

За відсутності належним чином оформленої заяви про намір отримання судової повістки в електронному вигляді за допомогою SMS-повідомлення наявна в матеріалах справи довідка про доставлення SMS-повідомлення з відомостями про призначене судове засідання не є доказом належного повідомлення учасника справи про дату, час і місце розгляду справи.

Постанова ВС від 14 лютого 2024 року у справі № 405/9040/19.

Чи може оголошення у пресі вважатись належним способом виклику особи в судове засідання у разі її злісного ухилення від явки до суду?

Оголошення у пресі не є належним способом виклику особи в судове засідання в разі злісного ухилення від явки, чи умисного неотримання судової повістки або коли вона деякий час дійсно відсутня за місцем проживання (чи роботи) за будь-яких причин (відрядження, хвороба, знаходження на заробітках тощо), - такий виклик здійснюється лише у разі, коли фактичне місце проживання або місцезнаходження особи невідоме.

Постанова КЦС ВС від 06.03.2024 року у справі № 755/4205/14

Чи може вважатись довідка поштового відділення «відсутній за вказаною адресою» належним повідомленням сторони про дату судового розгляду?

Довідка поштового відділення з позначкою про неможливість вручення судової повістки у зв'язку «відсутній за вказаною адресою» вважається належним повідомленням сторони про дату судового розгляду. Зазначене свідчить про умисне неотримання судової повістки.

Постанова КЦС ВС від 10.05.2023 року у справі № 755/17944/18

За яких обставин виклик у суд через оголошення в пресі не може вважатись належним повідомленням?

Суд не вжив всіх заходів щодо з'ясування місця проживання чи перебування відповідача, у зв'язку з чим виклик його в суд через оголошення в пресі не може вважатись належним повідомленням про час та місце розгляду справи, оскільки доказів звернення суду першої інстанції з запитом до відповідного територіального органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання відповідача матеріали справи не містять.

Постанова КЦС ВС від 26.04.2023 року у справі № 344/2320/13-ц

За яких обставин особу можна викликати через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади?

Стосовно оголошення на офіційному веб-сайті судової влади, то таким чином можна повідомляти, але лише за певних умов.

Учасники судового процесу, яких можливо повідомляти в такий спосіб:

1) будь-який учасник справи за умови, якщо остання відома адреса місця проживання (перебування), місцезнаходження або місця роботи знаходиться на тимчасово окупованій території у разі відсутності офіційної електронної адреси.

Тобто, нам достатньо встановити, що остання адреса на ТОТ, заяви про зміну місця проживання особа не подавала, і тому її можна викликати до суду шляхом розміщення оголошення.

Стаття 12-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Ухвала ВС від 28.11.2022 року у справі № 757/2884/20-ц, Постанови ВС від 10.04.2020 року у справі № 415/7119/15-ц, від 13.02.2019 року у справі №463/4305/15-ц.

2) лише відповідач, третя особа, свідок, зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме, а також заінтересована особа у справах про видачу обмежувального припису

Частина 11 статті 128 ЦПК України, постанови ВС від 11.11.2022 року у справі № 0417/2-4308/2011, від 05.10.2022 року у справі № 757/72370/17, від 10.08.2022 року у справі № 757/28189/20-ц, від 14.12.2022 року у справі № 372/3482/19, від 22.06.2022 року у справі № 555/1772/11, від 03.02.2021 року у справі № 309/1214/16-ц, від 09 серпня 2023 року у справі № 158/3041/21.

Чи наділений адвокат самостійними процесуальними правами?

Надаючи оцінку аргументам касаційної скарги про те, що суд апеляційної інстанції належним чином не повідомив її та представника про розгляд справи Верховний Суд вважав, що у цивільному судочинстві адвокат не наділений самостійними процесуальними правами і не є стороною у справі, а лише здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки.

Зважаючи на те, що представник заявника був належно повідомлений про розгляд справи на 28 квітня 2018 року, що за змістом частини п'ятої статті 130 ЦПК України, вважається належним повідомленням учасника справи - ОСОБА_1, а тому Верховний Суд вважав безпідставними доводи заявника про наявність визначених частиною першою статті 411 ЦПК України підстав для обов'язкового скасування судового рішення і направлення справи на новий розгляд. Такі аргументи, суд касаційної інстанції розцінював, як намагання заявника затягнути виконання судового рішення.

Постанова КЦС ВС від 23.06.2022 року у справі № 756/10203/15-ц

Трохи практики ЄСПЛ

У справі № 71511/16 «ODINOKOV v. UKRAINE» 17 жовтня 2024 року ЄСПЛ визнав неприйнятною скаргу українського підприємця на неналежне вручення йому судових документів

За обставинами справи щодо заявника за його відсутності господарський суд розглянув справу про стягнення коштів на користь страхової компанії.

Заявник подав апеляційну скаргу і разом з нею нові докази у справі - пославшись на те, що не був належним чином поінформований про розгляд справи в суді першої інстанції.

Апеляційний суд відмовився прийняти нові докази і залишив рішення суду першої інстанції в силі.

ЄСПЛ звертає увагу, що в цій справі суд першої інстанції надсилав повістки на адресу заявника як ФОПа, що внесена в Єдиний державний реєстр, але ці листи повернулися.

Заявник не оскаржував правильність цієї адреси в реєстрі, тому ЄСПЛ визнав, що суд належним чином виконав обов'язок поінформувати заявника про розгляд справи, а тому скарга по статті 6 Конвенції є очевидно безпідставною.

Нагадую!!!

Між воєнними діями (бойовими діями) у державі та неявкою в судове засідання має бути причинний зв'язок, підтверджений належними доказами.

Постанова КЦС ВС від 22.03.2023 року у справі № 755/21179/21.

Подання позивачем заяви про розгляд справи за його відсутності не виключає необхідності повідомляти його про дату, час і місце судового засідання.

Постанова КЦС ВС від 14.02.2024 року у справі № 2-6777/11.

ЄСПЛ неодноразово висловлював позицію, згідно з якою відкладення розгляду справи має бути з об'єктивних причин і не суперечити дотриманню розгляду справи у розумні строки. Так, у рішенні у справі «Цихановський проти України» (Tsykhanovsky v. Ukraine) ЄСПЛ зазначив, що саме національні суди мають створювати умови для того, щоб судове провадження було швидким та ефективним. Зокрема, національні суди мають вирішувати, чи відкласти судове засідання за клопотанням сторін, а також чи вживати якісь дії щодо сторін, чия поведінка спричинила невиправдані затримки у провадженні.

Постанова ВП ВС від 28.10.2021 року у справі № № 990SCGC/20/24.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!